

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. УКУК

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ПРАВО

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. LAW

e-ISSN: 1694-8661

№1(4)/2024, 39-43

УДК: 349.6

DOI: [10.52754/16948661_2024_1\(4\)_6](https://doi.org/10.52754/16948661_2024_1(4)_6)

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ЭКОЛОГИЯЛЫК БУЗУУЛАР ҮЧҮН
ЮРИДИКАЛЫК ЖООПКЕРЧИЛИК

ЮРИДИЧЕСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРАВОНАРУШЕНИЯ В
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

LEGAL LIABILITY FOR ENVIRONMENTAL VIOLATIONS IN THE KYRGYZ REPUBLIC

Истамкулов Жапар Ибайдуллаевич

Истамкулов Жапар Ибайдуллаевич

Zhapar Ibaidullayevich Istamkulov

ю.и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети

к.ю.н., доцент, Ошский государственный университет

Candidate of Law, Associate Professor, Osh State University

Калмамат кызы Г.

Калмамат кызы Г.

Kalmamat kyzy G.

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

Master's Student, Osh State University

Турдукулова Н.Ш.

Турдукулова Н.Ш.

Turdukulova Sh.

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

Master's Student, Osh State University

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ЭКОЛОГИЯЛЫК БУЗУУЛАР ҮЧҮН ЮРИДИКАЛЫК ЖООПКЕРЧИЛИК

Аннотация

Макалада жарандар тарабынан укук бузуу жана ага болгон юридикалык жоопкерчиликтер үчүн укуктук шарттар, өзгөчөлүктөр жана принциптик жоопкерчилик талкууланат, айлана-чөйрөгө келтирилген зыяндын аныктамаларынын жана себептеринин ар кандай түрлөрүн мүнөздөө көрсөтүлөт. Милиция кызматкерлеринин башка мамлекеттик органдар менен айрыкча прокуратура менен кызматташуусунун зарылдыгы экологиялык кылмыштарга жооптуу адамдар гана эмес, айлана-чөйрөгө келтирилген зыян үчүн толук компенсация төлөнүшүн камсыз кылуу максатында негиздүү. Авторлор айлана-чөйрөнү коргоо мыйзамын бузгандыгы үчүн укуктук жоопкерчилик жаатындагы учурдагы мыйзамдарды талдап, укуктук айлана-чөйрөнү коргоо тутумундагы укук коргоо органдарынын ролун жана ордун изилдеп, мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча сунуштар берилген. Анда мамлекеттик кызматкерлер жана жарандар экологиялык укук бузуулар үчүн тартиптик, материалдык, административдик, жарандык же кылмыш жоопкерчилигине тартылышы, ал эми ишканалар, мекемелер, уюмдар аталган мыйзамга жана Кыргыз Республикасынын башка мыйзамдарына ылайык административдик жана жарандык жоопкерчиликке тартылышы каралган.

Ачкыч сөздөр: экологиялык жоопкерчилик, укук бузуу, кылмыш, айлана чөйрө, мамлекет, укук коргоо органдары, мыйзамдар.

ЮРИДИЧЕСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРАВОНАРУШЕНИЯ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

LEGAL LIABILITY FOR ENVIRONMENTAL VIOLATIONS IN THE KYRGYZ REPUBLIC

Аннотация

В статье рассматриваются правовые условия, специфика и основополагающая ответственность за правонарушения и юридическая ответственность граждан, характеризуются различные виды определений и причины экологического ущерба. Необходимость сотрудничества сотрудников милиции с другими государственными органами, в частности с прокуратурой, оправдана не только для лиц, ответственных за экологические преступления, но и для полной компенсации экологического ущерба. Авторы проанализировали действующее законодательство о юридической ответственности за нарушения природоохранного законодательства, изучили роль и место правоохранительных органов в правовой системе охраны окружающей среды и дали рекомендации по совершенствованию законодательства. Так как закон предусматривает привлечение государственных служащих и граждан к дисциплинарной, материальной, административной, гражданско-правовой или уголовной ответственности за экологические правонарушения, а предприятий, учреждений, организаций - к административной и гражданско-правовой ответственности в соответствии с указанным законом и иными законами Кыргызской Республики.

Ключевые слова: экологическая ответственность, преступление, окружающая среда, государство, правоохранительные органы, законы.

Abstract

The article deals with the legal conditions, the specifics and the fundamental responsibility for a crime and the legal liability of citizens, it characterizes various types of definitions and causes of environmental damage. The need for police officers to cooperate with other state bodies, in particular with the prosecutor's office, is justified not only for those responsible for environmental crimes, but also for full compensation for environmental damage. The authors analyzed existing legislation on legal liability for violations of environmental laws, studied the role and place of law enforcement agencies in the legal system of environmental protection, and made recommendations for improving legislation. It provides for bringing state employees and citizens to disciplinary, material, administrative, civil or criminal liability for environmental offenses, and enterprises, institutions, organizations to administrative and civil liability in accordance with the specified law and other laws of the Kyrgyz Republic.

Keywords: environmental responsibility, crime, environment, state, law enforcement agencies, laws.

Акыркы жылдары экономикалык өнүгүүгө карабастан, Кыргызстанда экологиялык аспект дагы эле эске алынбай келет. Парадокс сыяктуу эле, мамлекет экологиялык көйгөйлөрдү көрүнгөндө гана эстейт. Бүгүнкү күндө Кыргызстан дүйнөдөгү жаратылышы дагы деле салыштырмалуу жакшы сакталган жана оригиналдуу болгон өлкөлөрдүн бири бойдон калууда. Дүйнөнүн башка көптөгөн жерлеринде көрүнүп тургандай, өлкө адам баласынын шалаакылыгынын жана туура эмес башкаруусунун курмандыгы болуп калса, бул чындыгында чоң жоготуу жана азап болмок. Бирок коркунуч дагы деле бар: бардык жерде чачырап кеткен таштандылар Кыргызстандын калкы, жалпысынан, өлкөгө жана жаратылышка карата жоопкерчиликтүү жана аң-сезимдүү мамиледе эмес экендигин далилдейт. Тилекке каршы, бул көйгөй бардык жерде бар жана аларды чечүүнүн жаңы жолдорун табуу үчүн, бүгүн ал жөнүндө, ошондой эле башка экологиялык көйгөйлөр сыяктуу эле маанилүү.

Адамдын айлана-чөйрөнү коргоонун бардык эл аралык стандарттары Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 48-беренесинде белгиленген:

1. Ар бир адам өмүрү жана ден соолугу үчүн жагымдуу экологиялык чөйрөгө укуктуу.
2. Ар бир адам ден соолугуна же мүлкүнө келтирилген зыяндын ордун толтурууга укуктуу айлана-чөйрөнү башкаруу жаатындагы иш-аракеттер.
3. Ар бир адам жаратылыш чөйрөсүнө, өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсүнө кам көрүүгө милдеттүү.

Белгилей кетчү жагдай, "Айлана-чөйрөнү коргоо стандарттарын аткаруунун негизги принциби-бул жеке жоопкерчилик принциби". Бул жеке же мамлекеттик кызматкерлер болобу, айлана-чөйрөнү зыяндуу таасирлерден сактоо жана айлана-чөйрөгө болгон мамилесин өзгөртүү үчүн жеке жоопкерчиликти алышы керек дегенди билдирет, анткени бул заманбап коомдун жашоосунун негизи болуп саналат.

Башкача айтканда, юридикалык жоопкерчилик Кыргыз Республикасынын "Айлана-чөйрөнү коргоо жөнүндө" Мыйзамынын 51-беренеси менен жөнгө салынат, ага ылайык жеке адамдар жана юридикалык жактар тартиптик, административдик, кылмыш жана жарандык жоопкерчиликтин экологиялык укук бузууларды, кылмыштарын тартууга жооптуу. Тартиптик, административдик же кылмыш жоопкерчилиги укук бузуучунун келтирген экологиялык зыянды жоюу милдетинен бошотпойт. Мисалы, КМШ өлкөлөрүндө гана эмес, Европа, Америка жана Бириккен Улуттар Уюмуна түздөн-түз мүчө болгон бардык мамлекеттерде айлана-чөйрөнү коргоо боюнча көптөгөн мыйзамдарда жоопкерчиликтин бирдей жөнгө салынышы далилденген. Ошондуктан, илимпоздор айлана-чөйрөнү коргоо үчүн жоопкерчиликтин концептуалдык аныктамасына ээ: Экологиялык жоопкерчилик- бул татаал социалдык жана экологиялык-укуктук институт: көз караш жагынан алганда, экологиялык жана экономикалык кызыкчылыктардын илимий негиздеги айкалышын алуу үчүн коом менен жаратылыштын ортосундагы мамилелерди байкоо милдети, артка кылчайып караганда, коом менен жаратылыштын өз ара аракеттенүү ченемдеринин бузулушунан улам терс кесепеттерге дуушар болуу милдети.

Экологиялык укук бузуулар жана кылмыштар үчүн укуктук жоопкерчилик-бул калктын экологиялык коопсуздугун, табигый чөйрөнү коргоону жана анын ресурстарын сарамжалдуу пайдаланууну камсыз кылуунун бир гана формасы. Ал экономикалык, саясий, адеп-ахлактык, билим берүү чаралары, жаратылышка же адамдын ден-соолугуна келтирилген зыянды

компенсациялоо чаралары жана башкалар менен бирге жүргүзүлөт. Экологиялык укук бузуулар үчүн юридикалык жоопкерчилик деп айлана-чөйрөнү коргоо чөйрөсүндөгү атайын ыйгарым укуктуу органдар, укук коргоо органдары жана башка ыйгарым укуктуу органдар тарабынан көрсөтүлгөн мамлекет менен экологиялык укук бузууну жасаган адамдын (жеке, кызматтык же юридикалык жак) ортосундагы мамилелер түшүнүлөт), бузуучуга тийиштуу жаза колдонууда. Юридикалык жоопкерчиликтин маңызы экологиялык талаптарды бузган адам үчүн келип чыккан жагымсыз кесепеттерде жатат.

Юридикалык жоопкерчиликти колдонуу аркылуу экологиялык талаптарды мамлекеттик камсыз кылуу ишке ашырылат. Юридикалык жоопкерчилик экологиялык укуктун механизмде экологиялык талаптарды аткаруунун жападан жалгыз инструменти эмес экенин белгилүү. Бул механизмдин спецификалык функцияларын эске алуу менен мындай ролду мамлекеттик экологиялык баалоо, экологиялык лицензиялоо, экологиялык сертификация, экологиялык контролдоо жана белгилүү бир деңгээлде экономикалык чаралар (мисалы, айлана-чөйрөнү булгагандыгы үчүн төлөмдөр) да ойнойт.

Экологиялык укук бузуулар үчүн юридикалык жоопкерчиликтин милдеттери: экология чөйрөсүндөгү коомдук мамилелерди коргоо; укук бузуучуну, жазалоо; анын жаңы укук бузууларды (жеке эскертүү) жана башка жарандар тарабынан жасалган укук бузууларды (жалпы эскертүү) жасоосуна бөгөт коюу; калкты мыйзамды жана колдонуудагы экологиялык укуктук тартипти урматтоо духунда тарбиялоо. Экологиялык укук бузуулар үчүн жоопкерчилик мыйзамдуулук, мыйзам алдындагы жарандардын тең укуктуулугу, күнөөлүү жоопкерчилик (жарандык жоопкерчилик тартибиндеги коркунучтун булагынан келип чыккан зыянды жоюу милдетинен тышкары), адилеттүүлүк, гуманизм, анын дифференциалдаштырылган колдонулушу жана мамлекеттик мажбурлоо чараларын үнөмдөө принциптерине негизделген.

Юридикалык жоопкерчиликтин тармактар аралык институту, анын укуктук механизмдеги ордун жана маанисин эске алуу менен укукта эң маанилүүлөрдүн бири болуп саналат. Юридикалык жоопкерчилик бузулган норманы санкциялоо менен каралган укуктук чараларды колдонуу менен бузулган укуктук эрежени калыбына келтирүүгө багытталган. Бул мыйзамсыз жүрүм-турумду локалдаштыруучу, бөгөттөөчү жана адамдардын социалдык пайдалуу иш-аракеттерин юридикалык формада стимулдаштыруучу юридикалык каражат. Укуктук жоопкерчилик-бул коомду жана анын мүчөлөрүн укук бузуулардан коргоо, жеке адамдын, коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыктарын коргоо, мыйзамдуулукту коргоо жана мыйзамды сыйлоочу билим берүү, мамлекеттин коомчулук менен байланыштын белгиленген тартибин бузууга жооп берүү формасы үчүн маанилүү чара.

Юриспруденцияда, алардын укуктук ролуна байланыштуу укуктук жоопкерчилик маселелерине абдан чоң көңүл бурулган. Жалпы укук теориясынын алкагында жана тармактык илимдерде, жаңы жана салттуу тармактарда — административдик, жарандык, эмгек жана кылмыш-жаза мыйзамдарында көптөгөн изилдөөлөр жүргүзүлүүдө. Экологиялык жоопкерчилик учун жоопкерчилик комплекстик юридикалык институттун абалы, бүгүнкү күндө б.а. экологиялык укук илиминде – жаш, өз алдынча, татаал жана салттуу эмес тармак – айлана-чөйрөнү коргоодогу укуктук жоопкерчилик маселелерине, балким, башка институттарга караганда көбүрөөк көңүл бурулган.

Колдонулган адабияттар

1. Абдибайитова, А. А. Таштанды жана чыгынды -ааламдашуу мезгилдеги экологиялык көйгөй / А. А. Абдибайитова // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Химия. Биология. География. – 2022. – No. 1. – P. 4-14. – DOI 10.52754/16948688_2022_1_1. – EDN BRRPSN.
2. Кыргыз Республикасынын Конституциясы 2021-жылдын 5-майындагы Мыйзамы менен күчүнө кирген. <https://www.esep.kg>
3. Кыргыз Республикасынын Административдик жоопкерчилик жөнүндө кодекси (2018-жылдын 23-октябрындагы өзгөртүүлөр жана толуктоолор менен). <https://online.zakon.kz/>
4. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Экологиялык жана техникалык коопсуздук боюнча мамлекеттик инспекция жөнүндө ЖОБОсу. 2019-жылдын 30-июлундагы № 379
5. Кыргыз Республикасынын Мыйзамы Курчап турган чөйрөнү коргоо жөнүндө 2020-жылдын 23-мартындагы № 29.
6. Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 13-апрелиндеги №58 Администрациялык жоопкерчилик жөнүндө кодекси. <https://cbd.minjust.gov.kg/>
7. Камчиев, У. М. Кыргызстандагы курулуш тармагындагы экологиялык аспекти / У. М. Камчиев // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – No. 1-2. – P. 175-180. – DOI 10.52754/16947452_2021_1_2_175. – EDN YQANPC.
8. Петров В.В. Экологическое право России / В.В. Петров. — М., 1996.
9. Рахметова, А. Е. К вопросу об уголовно-правовой классификации и превенции экологических правонарушений / А. Е. Рахметова // Вестник Ошского государственного университета. Право. – 2023. – № 2(3). – С. 98-106. – DOI 10.52754/16948661_2023_2(3)_15. – EDN QMLSMC.
10. Ерофеев Б.В. Экологическое право / Б.В. Ерофеев — М., 1998.
11. Мурзабекова Ж.Т. Экологическое право Кыргызской Республики: Учебное пособие / Ж.Т. Мурзабекова. — Б.: 2005.
12. Кубаев Б. Экология жана айлана-чөйрөнү башкаруу. Бишкек – 1997-ж. <https://bilim.akipress.org/lib>
13. Жаратылыш. Табигый байлыктар. Техника. Өнөр жай. 1971-1975гг. 3-чыг. Бишкек — 1997г.
14. Түштүк Кыргызстандагы 35 жаштан жогорку аялдардын репродуктивдүү системасынын бузулушуна экологиялык, өндүрүштүк факторлорунун таасирин изилдөө / Г. А. Субанова, В. Д. Турсунова, Ж. А. Абдирасулова [et al.] // Вестник Ошского государственного университета. – 2024. – No. 2. – P. 154-176. – DOI 10.52754/16948610_2024_2_16. – EDN PFEYMO.